

Allemaal hebben we wel familieleden en vrienden die zelden tot nooit naar de kerk gaan. Dat is jammer. Soms - ik hoop dat jullie dat herkennen - vertel ik wel eens dat er een viering is. Met name op bijzondere momenten, bij feesten en hoogfeesten. Als ik dat vertel, krijg ik vaak drie vragen: waar is de viering, wie is de voorganger, en wie zingen er.

Vandaag mag ik iets vertellen over mystiek in de liturgie vanuit mijn eigen ervaring. Eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik mezelf ook deze drie vragen stel. En ik wil antwoorden vanuit mijn eigen ervaring en vanuit het thema, 'het mysterie in de liturgie'.

De eerste vraag: waar is de viering? De vraag naar de plaats is de vraag naar het kerkgebouw en wat er in dat gebouw te zien is. En daar vinden we iets van. Ik ook. Waarom voel ik me op de ene plaats thuis en de andere plaats niet?

Ik denk dat ik me als kind het meeste thuis voelde in de Ontmoetingskerk in Waddinxveen. Het is een kerkgebouw uit de jaren zestig, van baksteen, en sober ingericht om het gebouw met onze protestantse broeders en zusters te delen.

De reden dat ik me er zo thuis voelde had met name te maken met een glas-in-loodraam aan de zijkant van de kerk. Het is abstracte afbeelding van de zee. Als kind begreep ik niet goed wat het moest voorstellen, maar instinctief kon ik alles wat ik hoorde verbinden met dat raam. De ene keer was het raam de overzee uit het scheppingsverhaal, de andere keer de Rode Zee die werd gespleten, dan weer het meer van Genesareth. Het ging er niet om te begrijpen wat dat raam voorstelde. Want soms was de afbeelding niet de zee in de Bijbel, maar meer een uitdrukking van wat ik voelde. Het ging er dus om dat het raam een vlak was waarop ik kon projecteren wat ik ervoer. Rust, onrust, geloof, ongeloof: alles kon ik kwijt in dat raam.

Volgens mij heeft zo'n ervaring alles met mystiek te maken. Ik kan niet goed uitdrukken wat dat raam voor mij betekend heeft. Het is het onzegbare van het raam dat mij is bijgebleven, het mysterie, zo je wilt.

De slag om het hart wordt niet gewonnen met woorden. Het is het mysterie dat mensen in het diepste van hun wezen raakt. En toch lijkt onze kerk soms verworden tot een hoeder van de traditie. Oude kunstschaten worden jaar na jaar opgepoetst.

Dat is mijn eerste pleidooi. Het belang van de kunsten voor de liturgie moet weer worden gevonden. Het was evident voor onze voorgangers. Maar nu mis ik die evidentie.

Een goed voorbeeld is een parochie waar ik wat hand-en-spandiensten mocht verlenen. In die parochie hadden de parochianen een goed plan: allemaal zouden ze een lapje nemen van een stuk stof dat hun dierbaar was en verbonden was met de kerk. De schaar ging in doopjurken, trouwpakken, kleding van de eerste heilige communie. En al die lapjes werden vervolgens aan elkaar genaaid. De parochianen vroegen of die grote lap een plaats mocht krijgen in de kerk. Het mocht niet. Want het paste niet, zo zei men, in de sfeer van een neogotisch kerkgebouw. Daar zit voor mij de pijn. Iets dat - bijna letterlijk - een vlak is voor de projecties van ervaringen, van verlangen, kan geen plaats krijgen in de kerk. Een fout, lijkt mij. De rehabilitatie van de kunsten in de kerk is zeer urgent. Want in de projectie van het verlangen komt het mysterie tot stand.

Dan de tweede vraag: wie is de voorganger? In de vraag ligt als besloten dat er goede voorgangers zijn, maar ook voorgangers zijn die we liever niet bij het altaar zien. Dat heb ik zelf ook.

Het zit niet in het mompelen van een eucharistisch gebed of in een rafelige albe. Dat zal allemaal wel. Het zit hem in het transparant kunnen en willen zijn. Zijn als glas, waardoor het mysterie mag schijnen.

Toen ik wat ouder werd en de betovering van dat glas-in-loodraam was uitgewerkt, was het gebrek aan transparantie voor mij de reden om de kerk te verlaten. Het ging me toen om twee dingen.

Het eerste was dat de voorganger in de liturgie centraal is komen te staan. Waar de theologie van het handelen in de persoon van Christus op zijn retour is, heeft dat niet geleid tot een afzwakking van de centrale rol van de voorganger. In tegendeel. In mijn ervaring fungeert de voorganger als hét centrale punt in een viering. Zijn charisma wordt leidend voor de kwaliteit van de viering. Daar is bijster weinig mysterie bij. Waar het mysterie draait om het onzegbare, is de rol van de voorganger verworden tot het hebben van zoveel mogelijk persoonlijke zeggingskracht.

Het tweede punt is wát de voorganger dan zegt vanuit zijn persoonlijke zeggingskracht. Ik heb het dan in het bijzonder over de preek. Ik kwam zelf ook met name voor de preek. En nog steeds is dit een van de criteria - misschien wel het beslissende criterium - waarop door mij en anderen de kwaliteit van de viering wordt beoordeeld. Dus als we het hebben over waarom ik een voorganger goed vindt of niet, dan heeft dat zowel te maken met charisma als met de overweging.

In de preek kan ik twee richtingen onderscheiden. De ene richting is die het vaakst gekozen wordt door de voorgangers in deze tijd. Men neemt een lezing uit de Bijbel, men laat die lezing door de eigen persoon 'heengaan' en men probeert vervolgens die ervaring te vertalen naar woorden die de kerkgangers verstaan. Het gevolg is een oppervlakkige preek, dat nogal eens uitblinkt in eindeloze variaties op het zinnetje 'God is liefde'. En het gevolg is ook nog eens een ten diepste egocentrische preek, die valt of staat met het persoonlijk charisma van de voorganger. De andere richting hoor ik maar zelden. Men neemt dan een ervaring van mensen die men heeft ontmoet, men waardeert de theologische en spirituele inhoud van wat gezegd en gedaan is, en men verbindt die inhoud met de schrift. In dat geval wordt tegemoet gekomen aan het verlangen van parochianen. De preek wordt verstaanbaar. Natuurlijk vraagt het dan wel om niet te preken uit het eigen charisma, maar om jezelf opzij te zetten en te preken vanuit de geleefde ervaringen van de mens. Deze manier van preken is volgens mij ten diepste mysterieus. Het is namelijk geen vertaling van de bijbel naar zogenaamde mensentaal, maar een uitdrukking van het diepe mysterie, dat zegt dat de mens in zijn hele leven met God verbonden is. Niet het mysterie vereenvoudigd naar de wereld gebracht, maar de wereld opgenomen in het mysterie.

Voor mij zijn dit meer dan theoretische overwegingen. Zoals gezegd heb ik de kerk jarenlang achter mij gelaten. Zo'n tien jaar lang had ik naar mijn idee niets te zoeken. En dat had veel te maken met het verlangen naar transparantie. Eerst het eerste punt. Als niet het mysterie

maar de persoonlijke zeggingskracht van de voorganger voorop staat, dan is dat ook waarmee je een band aangaat. Zo was het ook voor mij. Dus toen een charismatische pastoor mijn thuisparochie verliet, was het voor mij ook het moment om de banden los te maken. Met de betreffende pastoor bleef de band prima. Maar een band met het mysterie, met Christus, met de kerk, had ik niet. Het was in al die jaren nooit opgebouwd.

Dan het tweede punt. Vaak hoorde ik preken over allerlei praktische zaken, over hongersnood en verdeeldheid in de samenleving. Zelden tot nooit ging het over Christus. En ik trok als tiener een onvermijdelijke conclusie: wat gezegd wordt in de kerk, kan ook heel goed zonder kerk gezegd worden. De verkondiging was ten diepste niet-mysterieus, niet op het mysterie betrokken.

Later in mijn leven vond ik de weg naar de kerk terug. En dat kwam - opvallend genoeg - door de Petrusbroederschap, u welbekend. De broederschap heeft niet zo'n goede naam. Wat ik vond in die gemeenschap, was het onzegbare. Voor mij was het duidelijk dat de priesters van de broederschap bezig waren met bidden. Al hun spreken en handelen ging niet om henzelf, maar om het centraal stellen van het heilsmysterie. En hun verkondiging ging niet over henzelf. Zij spraken in plaats daarvan over de sacramenten en over Christus. Ze waren zelfs niet bang om de schier eindeloze afstand tussen de huidige staat van de wereld en de staat van genade te verkondigen. Ik hoorde het verlangen om transparant te zijn. Ik hoorde priesters die zichzelf wilden wegcijferen, die alleen Christus centraal wilden stellen. Dat had op mij een diepe aantrekkingskracht.

Daarom is dat mijn tweede pleidooi. Laat er voorgangers zijn die beginnen bij de geleefde ervaringen van mensen die zij ontmoeten. En laat ze die ervaringen verbinden met Christus. Op die manier kunnen voorgangers transparant zijn. Het mag dan duidelijk worden dat heel hun leven en zijn erop gericht is het mysterie centraal te stellen. En niet zichzelf.

De derde vraag: wie zingt er? Wederom geen praktische en objectieve vraag. Er zijn koren en cantores die mij naar de hemel brengen, er zijn er ook waardoor ik instinctief de kerk uit wil rennen. Er zijn er zelfs bij die ervoor zorgen dat ik thuis blijf. Waarom vind ik de muziek goed of slecht?

In mijn ervaring heeft dit weinig te maken met het specifieke genre van de muziek. Ik kan zelf in elk geval net zo genieten van een mooi modern gezang als van het Gregoriaans. Het verschil tussen goede en slechte muziek zit voor mij in twee dingen: de kwaliteit en de inhoud. Banaal, misschien, maar niet minder waar.

Te vaak merk ik dat het muzikale repertoire gestold lijkt in de tijd. Dat geldt voor Latijnse gezangen, die een nostalgische waarde hebben, maar ook steeds meer voor de Nederlandse gezangen. Laten we bijvoorbeeld niet vergeten dat de Gezangen voor Liturgie in 1984 voor het eerste zijn verschenen. Voor sommigen van jullie niet zo lang geleden, voor mij zes jaar voor mijn geboorte. Mijn ouders hadden elkaar zagezegd nog niet eens ontmoet.

Het is van groot belang dat de muziek aansluit bij de beleving van mensen. Die muziek mag een uitdrukking zijn van hun gelovige ervaring. En die ervaring is niet gestold in de tijd, maar verandert jaar na jaar.

Opnieuw moet ik denken aan een verhaal, dit keer van een jonge parochiane. Zij vertelde mij geraakt te zijn door het nummer *Oceaan* van de band Racoon. Een popliedje, zeker. Ze vertelde dat een bepaalde zin haar begeisterte: een oceaan om in te vluchten. In dat zinnetje hoorde zij haar eigen verlangen naar God. Ze wilde zijn als water, opgenomen in God, die eindeloze oceaan. Ik weet niet hoe het met u is, maar ik hoor daarin een oprecht mystiek verlangen.

Vandaar mijn derde en laatste pleidooi. Geef de muziek geschreven door de mensen van nu - en die is er - een belangrijkere plaats in het liturgisch leven. Met de huidige mogelijkheden van het internet moet dat kunnen. En zorg ervoor dat die muziek ook van voldoende kwaliteit is. Ook wat dat betreft zouden de digitale mogelijkheden niet al te gemakkelijk terzijde moeten worden geschoven. Ik weet niet hoe het met u is, maar ik luister liever naar een CD dan naar een koor dat vals zingt.

Tot slot dan. Het gebouw, de voorganger en de muziek vormen samen één geheel. Het is het geheel waar mensen - zo blijkt uit hun vragen - naar op zoek zijn. En is het ook waar ik naar op zoek ben. Dat heeft alles te maken met het mysterie in de liturgie.

Dat mysterie begint bij de geleefde ervaringen van de mens en het verlangen dat uit die ervaringen voortkomt. Het is aan de voorganger om te laten zien hoe die ervaringen één mogen worden met het mysterie. Dat impliceert zelf pas op de plaats maken. Als randvoorwaarden gelden kunst en muziek. In kunst en muziek kunnen mensen naleijk hun verlangen projecteren en in contact komen met het mysterie. Laten wij ervoor zorgen dat die ruimte voor het mysterie er komt.